

Иһирэх тылынан

Хакассияҕа тардыһынарбит эбит дии санаабытым.

Эппитим курдук үөрэх да, үлэ да буоллун Василий Васильевич хайаан да туох эрэ түмүгү ситиһээччи. Хакассияҕа дуогабардаах үс сыла туолан дойдутугар төннөр буолбутугар, оболор куттарын тулпут историк-краеведы ытымаарылар көрдөһө да, хаахайдаһа да сатаабыттара. Ол эрэри төрөөбүт Аммата барахсан курдари тарда сьтаахтаатаҕа эбээт!..

Үөрэммит, көччөх буолан көппүт Амма орто оскуолатыгар история учууталынан үлэлээн эрдэбинэ элэр, инициативалаах, тэрийэр дыбурдаах специалиһи оскуола директорынан анаабыттара. Онтон районо сэ-

ларынаагы сайынҥы лаабыр тэриллиттэрэ. Тутуу бөбө ытыллыбыта. Оскуолалар истэринэн атах таһаһын онгорооччулар, иистэннэнгэр, керамика онгоһуктар, мас уустарын, парикмахердар кооперативтара аһыллыталаан, оскуола үөрэнэччилэрэ олоххо наадалаах идэлэри баһылаабыттара.

Саха Республикатын Президентэ М.Е.Николаев 1994 сыллаахха Амма улуһугар тахса сылдыан үөрэх управлениетын үлэтин үрдүктүк сыаналаан, Амма улуһун уһулуучу талааннаах оболорун өйүүр фонданы тэрийэллэригэр 1 миллиард солкуобайы анаабыта.

1986-88 сылларга Амма өрүскэ алдьатыны аҕалыан

онгорторбута. Аммань харыстыыр общественнойнай комитет Хоту сир прикладной экологиятын институтун кьтта үс сыл сыраллахтык үлэлэһэн Амма өрүс баһыттан төрдүгэр тийэй чинчиттэрбитэ. Ол чинчиттэри түмүгүнэн Амма өрүс экологиятыгар үс монография бэчээттэнэ.

Аммань харыстыыр комитет саамай улахан ситиһитинэн ол алдьатылаах бырайыактар тохтотулуубуттара буолар. Норуот үөрэбириитин бөдөг специалиһа буолан соавтордаабыт "Амма экологията" үс монографиятыгар тирэбирэн улуус оскуолаларыгар "Амма экологията" дьизн үөрэх программатын онгортон киллэрбитэ. Төрөөбүт

терствота кьтыгыстаах Республикаабы күнүскү-кэтэхтэн экологической оскуоланы үлэлэтэн эрэр. Манна сүрүннэн тыа сирин оболоро дьарыктаналлар. Оскуола сыала-соруга — тулаһылар эйгэһэ, айылбаһа, төрөөбүт сиргэ тапталы уһугуннары. Василий Васильевич сабалаабыт дьыалатыгар хайаан да тугу эмит ситиһээччи. Бу кэскиллээх сабалааһына эмиз үтүө түмүктээх буолуо дьизн бүк эрэннээх сөп.

Историк быһыытынэн "Амма улуһун историятын бэлиэ даталар" дьизн кинигэни таһааран дойдутугар эмиз биир үтүө дьыаланы онгортон турар. Литератураҕа эмиз сьһыаннаах. Амма улуһун лирик-поэта Семен

КЫЫС АММАНЫ ХАРЫСТААЧЧЫ

Василий Васильевич Федоров олобор туруоруммут сыалын хайаан да ситиһэр, үлэтин түмүгэ хайаан да үчүгэй буоларын туһугар дьаныардаах, дьүккүөрдээх киһи.

Оскуолаҕа, университетка Вася Федоров "тыыннаах энциклопедиянан" ааттанара. Ол курдук кьин билиилээбэ.

Университеты кьһыл дипломунан бүтэрбит Студеннар научнай общественнарын биир лидерэ, элбэх научнай рефераттар автордара, студеннар, аспираннар научнай симпозиумнарын кьттылааҕа салгы аспирантураҕа үөрэнэ барыахтааҕа. Үөрэбин бүтэрэн баран Хакассияҕа историк учууталынан ананан барбытын истэн баран мин тус бэйэм лаппа соһуйбутум. Кэлин дойдутугар ньир-бааччы ыал буолан олорон кэргэнин Клаваны кьтта билиһиннэрибитигэр, Дьылба-Хаан Вася Федоровка үтүкэннээх нуучча кьһын кэргэн биэрээри

биэдиссэйинэн, райсовет исполкомун секретарынан, партия райкомун пропагандаҕа отделын сэбиэдиссэйинэн, улуус үөрэбин управлениетын начальнигынан үлэлээбитэ. Хайа да дуоһунаска үлэлээбитин иһин тэрийэр дыбурдаабын, инициативалаабын, дьыаланы уталыппакка быһаарарын иһин бииргэ үлэлиир дыно сөбүлүүллэр. Василий Васильевич чькьыр бэрээдэги сөбүлүүр. Кини онгортот — докумуоннарынан үлэлиир — ырыа! Барыта туһаннаах салааларынан бэрээдэктэммит, тиһилибит, анал миэстэлээх буолааччы.

Улуус үөрэбин управлениетын начальнигынан үлэли олорон үлэтигэр саамай сүрүн соругунан үөрэти хаачыстыбатын туруорбута. Кини үлэлиир сылларыгар Амма улуһуттан үрдүк уонна анал орто үөрэххэ кьирээччи оҕо ахсаана биллэ-көстө улааппыта. Кини көбүлээһининэн Абаҕа агро-оскуола, Амма педагогической гимназията, прогимназия, "Үүнээйис" сахана-немецкэй норуоттар икки арды-

сөптөөх икки улахан бырайыагы—өрүс уутун Тааттаҕа хачайдыры, Амма баһыгар хаайылаахтары үлэлэтэр үс леспромоһу тэрийиини, олоххо киллэрээри соруна сьлдьыбыттара.

Амма дыно айылба маанылаабын харыстаһан айдаан бөбөнү тардыбыппыт баара. Үгүспүт эмоциянан салайтаран көннөрү "хаһыгыыр" эрэ этэ. Курааннаах хаһы дьизн курааннаах хаһы. Тьыл тыаһын курдук истэн эрэ кэбиһэн баран онгоролорун онгоро туруохтары сөп этэ.

Дьыалабаһы кумааһы хайдах онгоһуларын, боппурус хайдах туруоруларын үчүгэйдик билэр киһи, Амма патриота Василий Васильевич Федоров Кыыс Амма харыстабылын сүрүннээччинэн буолбута. Бастанан туран көбүлүүр бөлөгү кьтта Аммань харыстыыр общественнойнай комитеты, фонданы тэрийбитэ. Ол комитет Амма утун Тааттаҕа бырахтарар, өрүс баһыгар леспромоһтары туттарар бырайыактары бөдөг ученайдарынан объективной экспертиза

улуустарын экологиятын үөрэти республика үрдүнэн аан манҥай Амма оскуолаларыгар сабаламмыта. Ити сабалааһын педагогической наука доктора Е.П.Жирков төртүттээбит национальнай оскуола концепциятын кьтта сөп түбэсир.

Василий Васильевич төртүттээбит "Үүнээйис" сахана-немецкэй норуоттар икки ардылаарынаагы оболор сайынҥы лаабырдара бэртээхэй базаланан сайын аайы оҕо сынньалаһын тэрийиигэ таһаарылаахтык үлэлиир. Манна үлэлээбит немецтэр Аммань, саха дыонун ис сүрэхтэриттэн сөбүлээннэр сайын аайы кэлэ тураллар.

Дьокуускайга республикатаабы эколого-биологической станция директорын солбуйааччынан үлэлиэриттэн Аммаҕа тэрийбит дьыалатын өссө кэнгэтэн, сайыннаран, оболор төрөөбүт айылгаларын научнай төрүккэ олобуран, төрөөбүт айылгаларын харыстыырга үлэлэһэлэрин тэрийэр. Үөрэх министрствота, Саха госуниверситета уонна экология минис-

Капитонов "Аналым—Кыыс Амма", Саха Республикатын культуратын үтүөлээх үлэһитэ И.Неустроев—Ырыа Ылдыаа "Ахтылбан уйатын дойдута" хоһооннорун хоһууруннуктарын танан, редакциялаан таһаартарбыта.

Доборбут, Кыыс Аммань харыстаһааччы Василий Васильевич Федоров итинки киһи. Бэрт соторутааҕыта оскуола актотвай саалатыгар чоһулуучу көрбүт уолчаан научнай дакьылат онгортон кэһийэ-чоһуйа турар курдук этэ да, бэлиэр 50 сааһын томточу туолбут, айылба харыстабылгар республикаҕа биллэр общественнойнай деятель, ытык-мааны ыал аҕата буола охсубут эбит. Олобун ортоку омурбанын үлэ саамай үөһүгэр көрсүбүт үтүө доборбутун кэрэ бэлиэ күнүнэн эбэрдэлээтэхпит буолуохтун! Кыыс Амманг кэрэ айылбатын харыстаабытын курдук республикан ычат дыонун төрөөбүт дойдularын таптыырга уһуй!

Баһылай ХАРЫСХАЛ, суруйааччы.